

יעקב מתלון hluach@gmail.com

פרסום: ירחון האוצר

הערות לגבי מניין 18 הטרפות ו-8 סוגיה

מסכת חולין, פתיחת פרק ג - אלו טרפות¹

בתחילת פרק אלו טרפות, מובאת ברייתא דתנא דבי רבי ישמעאל, ש-18 טרפות נאמרו למשה בסיני.

אחרי דיון באופן מניין, מובאים דברי עולא: "שמונה מיני טרפות נאמרו לו למשה בסיני: נקובה, ופסוקה, נטולה, וחסורה, קרועה, ודרוסה, נפולה ושבורה". בסמ"ג (עשין סג) נתן להם סימן: **ד"ן חנ"ק נפ"ש**; וכן הובא בספרי הפוסקים (בשו"ע הקדיש לזה סימן - יו"ד כט - בכותרת "שמונה מיני טרפות וסימנם"). ועפ"ז כתבנו את רשימת הטרפות דלהלן (עם ציוני הדפים שבהם הן נידונות), על בסיס המשנה בראש הפרק (התייחסות למניין תבוא בע"ה בהמשך):

אלו טרפות בבהמה:

דְרוֹסָה (נב:);

נְפוּלָה מהגג (נא:);

חֲסָרָה (חלקית) - רָאָה (מז: נג:), 'חרוטה' (נה:), נחתכו רגליה מהפֶּרֶךְ וְמעלה (עו:). ולא כר"ש בן אלעזר;

נְטוּלָה - כבד (מו:), עור (נה:), עצם הַיָּרֵךְ נֶעְקָר (רב מתנא; נד:);

קְרוּעָה - רוב הכרס החיצונה, והבשר החוֹפֵה (שמואל; נב: נ:);

נְקוּבָה - וְשֵׁט (מג:), קרום המוח (מה:), לֵב (מה:), ריאה (מו:), קיבה, מרה (לא כרבנן), בני מעיים (נ: נו:), כרס פנימית (נ:), המסס או בית-הפוסות החוצה (נ:), טחול (רב עזירא; נה:);

פְּסוּקָה - קִנְיָה (מד:), וְכֹן חסר, מה: נד:), חוט השֶׁדֶרֶה (מה:);

שְׁבוּרָה - צלעות (נב:), ועקירת צלע/חוליה (נב:), גולגולת חבוטה (נב:), וְכֹן חסרה, מה: נד:), הסימנים נִדְלְדְלוּ (שמואל; מד: נג:). רכיש: כְּלֵיהּ לְקוּיָהּ (נה:).

ויש לעמוד על כמה נקודות.

א. בין 'נטולה' ל'חסורה'

לשיטת רש"י (עי' מג. ד"ה נפולה), נטולה היינו אֶבֶר שלם, וחסורה הוא חלק מאבר קיים - מהר"ם שיף ורש"ש (מג:).

אך רמב"ם כתב (הל' שחיטה ח, כד) שה'חסרה' היינו שנבראה כך, בחסרון האבר, ו'נטולה' - שנבראה עמו ואח"כ ניטל. [ולגבי "שניטל צומת הגידים" דלהלן (עו:), ראה בהערה²].

¹ נערך מתוך תמצית מסקנות הורף - מסכת חולין (ומין ב'פורטל הדף היומי'), ב'הערות החיצוניות' הנספחות לו. הארות מתקבלנה בברכה. את עיקרו של פרק אלו טרפות תופס נושא הטרפות (דפים מב-נט), והשלמה בפרק הבא, עו:), ולאחר מכן זיהוי מינים טהורים וטמאים בבעלי החיים השונים.

² במשנה (עו:). "ניטל", וודאי שהוא הדין נחתך, כמבואר בסוגיה שם (ובטעם שהובאה טרפה זאת שם ולא בפרקנו, ע"ש בפהמ"ש לרמב"ם ובתפא"י פ"ד אות מא). וכתב רמב"ם (הל' שחיטה ח, טז-יז) שפסול זה מחמת 'נטולה' הוא. "ואף על פי שהיה ראוי לכוללו אצל פסוקה, טובר רבינו שמאחר שבמשנה לא שנו אלא 'שניטל' משמע דכי נחתך לא נאסר אלא משעם שניטל, דכשנחתך הוי כניטל, ולפיכך כללו בדיני נטולה"; מלשון כסף משנה. וראב"ד

יתר.

יש להוסיף, שיתר כנטול בחלק מן האיברים (להלן נח: ע"ש. ועי' רמב"ם הל' שחיטה י, ט, המצוטט להלן).

ב. חילוף ושינוי-מראה

גם פסולי חילוף ושינוי-מראה (כגון להלן מז. בראה) הם בכלל נקובה וחסורה (רש"י מג. ד"ה לא תיפוק וד"ה נפולה. ועיין תוס' מב. ד"ה ניקב הלב: "וניטל הלב והריאה והדקין לא איצטריך למיתני, דבכלל נקובים הוא"). בכלל זה חילוף הקרומים בוושט (מג.; רש"י שם סד"ה לא תיפוק; שניהם נטולים ממקום שהן ראויין להיות, ואין לך נקובה גדולה מזו), ובזו משמע שיש נפק"מ בחילוף צבע של קרום אחד בלבד (רשב"א בתורת הבית הארוך ב, ג; עי' שו"ע יו"ד לג, ה, וביאור הגר"א ז). ולגבי חסרון בראה, ולגבי נהפכו מעיה, ראה להלן.

ולגבי 'חרותה' (עי' נה:), כתב מהר"ם שיף (מג.): "חרותה בכלל חסורה או נטולה או לקותא [דלא אצטריך למיחשביה, כמו שפי' רש"י בחזותא]. כמו כן, יש טרפות רבות שהן כעין 'תולדות' של 'אב' מסוים, אף שלעיתים אינן דומות לו כ"כ; וכדרך שכתב רש"י (מה: ד"ה מפני כבדו): "וכל הני נתמרך ונתמסמס בכלל נפסק-החוט הן, דקים להו לרבנן שמתוך ליקוי זה עתיד לינקב וליפסק; אי נמי אין פיסוק גדול מזה...". ומקצתן יידונו בס"ד להלן בסמוך.

ג. חסרון בראה

תנן: "הריאה שניקבה או שחסרה". ובגמ' (מז:): הקישו למה נצרך חסרון זה (הרי כבר בנקב טרפה), והשיבו דלא נצרכה אלא לר"ש דאמר עד שתינקב לבית הסמפונות, קמ"ל דבנקב-עם-חסרון מודה. וכך הביאו בתוספות יו"ט ובמלאכת שלמה על המשנה.

אך רש"י (מג. ד"ה לא תיפוק), לגבי מניין הטרפות, כתב דכל הנך טרפות דמנינן בריאה בכלל 'ריאה שניקבה או שחסרה' נינהו, חליף (עי' מז.). היינו חסרה ממקום שראויה להיות שם, וכו'. וכ"כ להלן (נג: ד"ה מדרב הונא) לגבי ריאה שהתפרקו ממנה חתיכות. גם רמב"ם בפיהמ"ש, רבנו עובדיה מברטנורא ובתפארת ישראל הסבירו את "או שחסרה" בחסרון אונות (ולרמב"ם גם מגוף הריאה).

אכן בתוס' (מב: ד"ה אפיק) כתבו שלרבנן אין 18 טרפות אלא 17, דלית להו חסורת הריאה, לפי הסוגיה להלן (מז:). ובתוס' להלן (שם ד"ה אבל נקבו) כתבו בשם ריב"א ורבנו קלונימוס הזקן שאין לאסור כשנראית הריאה חסרה ועולה בנפיחה והעור והבשר קיים, שאם זו טרפה היתה הגמ' צריכה לומר זאת שם במקום להעמיד את המשנה כר"ש.

מכל מקום, לכאורה קשה זאת על רש"י וסיעתו, מדוע הגמ' להלן לא השיבה ד"א שחסרה" היינו חסיר או יתיר או חליף באוני? כתב מהר"ם מלובלין על דברי תוס' הנ"ל: "והא דלא משני הכא ש'חסרה' דמתני' היינו שחסר ממנין האונות, דטרפה לכ"ע וכדאמר רבא לעיל חסר או יתיר או חליף וכו' - משום דלא משמע ליה דאיירי מתני' בהכי אלא בחסרון הדומה קצת לנקב, דהכי קתני מתניתין ריאה שניקבה או שחסרה וכו'". ובלב אריה (שם) כתב לתרץ זאת, שלגמ' נראה שחסרון באונות הוא בכלל 'ניקבה' אפי' לא נעשה באמצעות נקב, וכדרך שכתבו בתוס' לעיל (מב. ד"ה ניקב הלב): "וניטל הלב והריאה והדקין לא איצטריך למיתני, דבכלל נקובים הוא".

ובכסף משנה (הל' שחיטה ח, ז) כתב שבאמת משנתנו לדברי הכל, ולא דחקה הגמ' להעמיד כר"ש אלא לסברת המקשה. וזו לשונו: "אפשר לומר לדעת רבינו דא"נ דהוה מצי לשנויי הכי, אלא דלפום

השיג על כך: "א, א, זאת האומנות לא עלתה לו כהוגן בכאן שיחשב חתוכת הגידים כנטולה, ומה בין חתוכה לפסוקה? והוא סבור שניטל צומת הגידין הוא שנתוכו, ולפיכך מנה אותן כנטולה, ולא דקדק יפה, אלא אם רצה למנותה בנטולין יאמר שאם לא נחתכו אלא שנעקרו מן הארכובה ונקפלו מעל העצם עד למעלה טריפה, ולפיכך אמר 'וכן שניטל צומת הגידין' ולא אמר 'שנתך'". ומבאר בכסף משנה: "הוא משיג על רבינו שהיה לו לכלול נחתכו צומת הגידים בדיני פסוקה, ואומר שרבינו סבור שפושטנינו 'שניטל צומת הגידים' היינו שנתך, ומדאפקיה בלשון ניטל משמע דמשמע נטולה אסרוהו, ומשיג עליו שלא דקדק יפה, שאם רצה למנותה בנטולין היה לו לומר ד'ניטל' היינו שלא נחתכו אלא שנעקרו מן הארכובה וכו'". וכתב רבי שלמה מקלמא במרכבת המשנה: "ואחרי כל האזהרה לא זכיתי להבין, דודאי צריך הראב"ד להודות דכל שנתך במקום צמיחה מתה, דמפורש 'וחתכו מכאן ומתה'; וא"כ לא על רבנו תלונתו כי אם על המשנה דנקיט לשון 'וכן שניטל צומת הגידין'! ומה שרצה להעמיס דנקטה המשנה 'שניטל' ולא אמרה 'שנתך' דמתני' מיירי שלא נחתך אלא שנעקרו מן הארכובה ונקפלו - אני אומר דנטולה כי האי ודאי שכשרה, דהרי כשנתך הרגל למעלה ממקום צומת הגידים דודאי אין לך נטולה גדולה מזה שניטל הכל, ומ"מ כשר, דחותכו מכאן וזוהי, וא"כ מהיכי תיתי להוסיף בטרפות ולומר דבנקלפו צומת הגידים מהבשר יהיה טרפה?!" וגם בכסף משנה כתב על פירוש זה של ראב"ד: "ומשמע לי שאע"פ שנעקרו מן הארכובה ונקפלו מעל העצם עד למעלה, אם עדיין הם יונקים מהגוף כשרה לכ"ע, ולא אמר הראב"ד דטריפה אלא לדברי רבינו שסובר שניטל היינו נחתך, מוטב היה לפרש דניטל היינו שנעקרו מן הארכובה וכו'". ובמרכבת המשנה כתב: "ובהכרח דנטולה דמתני' היינו דוקא ע"י חיתוך...". ולשאלה לגבי לשון המשנה הסביר, שיש נפק"מ בין 'נטולה' ובין 'פסוקה' (לשיטת רמב"ם): "אומר אני שדבר גדול השמיענו תנא דידן לומר שהוא בכלל נטולה ולא בכלל פסוקה, דהפרש גדול יש בין שתי טרפיות הללו, דכל אבר שהוא טרפה משום לתא דנטולה לא נאסרה אלא א"כ נחתך או נפסק ביד ומחמת חולי, משא"כ אם נבראת חסרה אותו אבר כשרה, וכמ"ש רבנו בפרקין הל' כ"ד, הילכך אם היו צומת-הגידין או הכבד ולחי עליון חסרים מתחלת ברייתן כשר. משא"כ בחוט השדרה שהוא טרפה משום פסוקה - בודאי כ"ש אם היה חסר כל חוט השדרה או מקצתו באופן שנפסק מן תחלת ברייתו - טרפה".

מאי דס'דמקשה דחסרון מבחוץ לא הוי אלא ע"י נקב אהדר ליה דאיכא לאוקמה כר"ש; אבל לפום קושטא אית לן לאוקומי ככו"ע, והיינו כמין פגם וחסרון נראה בה מבחוץ ואין בה נקב. ויש הוכחה לדברי רבינו מדאמרינן בריש פרק' אלו טרפות (דף מ"ב) דבמתני' חשיב י"ח טרפות, ומשמע דהכי הלכתא, ואי מדלית ריאה-שחסרה משום דלא אצטריך אלא לרבי שמעון דלית הלכתא כוותיה - לא פשו להו אלא י"ז. ורש"י כתב שם שהאונות-שנתחלפו בכלל חסרה הוא, שחסרו ממקום שראויות להיות שם; ויש להקשות עליו, דא"כ אמאי דחק בגמ' לאוקומה כר"ש?, לוקמה באונות שנתחלפו וד"ה!... ומיישב בענין שכתבתי" עכ"ל (עיין גם ב"ח י"ד לו אות יג).

ד. חסרון דגרגרת

מוזכר במשנה (נד.) ונידון בגמ' (מה. נד.). התלבטתי לגביו, האם בכלל החסרות הוא? מאידך, אולי מטעם פסוקה הוא, שחסרון-כאיסר הרי הוא כאילו נפסקה הגרגרת או שוודאי עתידה להיפסק? וסברתי שיש לכללו בפסוקת הגרגרת, מן הטעמים דלהלן: א. כי המשנה-הראשונה לא הזכירתו. ב. גם הגמ' שם, ששאלה "ותו ליכא" והביאה עוד 11 טרפות, לא הזכירתו. ג. בעוף שיעורו רוב שטח פי הקנה (מה.), אלמא משום פסוקה היא. ד. אין מסתבר שדווקא במשנת 'אלו כשרות בבהמה' (נד.) נתחדש טרפה ממין חדש.

אך אפשר לדחות טענות אלו: א. איתרבי ב'זה הכלל' (כדכתב בתפא"י במשנה ב אות לד; ע"י להלן נד.). המשנה רצתה לפרט 18 טרפות, והשאר ב'זה הכלל'. ב. ייתכן כי הגמ' בחרה להקשות רק מקבוצת-טרפות שהתפרסמו בשם הכולל - בסג"ר, שב שמעתא, ולא מטרפות בודדות. ג. אין זו ראייה שכל חסרון אינו טרפה עצמאית. ד. כבר התחדשו במשנה תניינא, אמנם בסופה, טרפות חרותה וגלודה שלא נזכרו במשנה קמייטא.

כשהוצרכתי להכריע, סברתי כי קצת משמע בלשון משנה-תניינא (נד.) שאין זו טרפות בפ"ע, דז"ל: "ואלו כשרות בבהמה: ניקבה הגרגרת או שנסדקה. עד כמה תחסר? רשבג"א: עד כאיסר האיטלקי"; אולי לשון 'עד כמה תחסר' ללא שהקדימה המשנה 'א"כ חסרה...' משמע קצת שאין כאן טרפה חדשה. וראייה לדברים הם דברי תוס' (מג. סד"ה הנך): "וא"ת: ואמאי לא חשיב חסרון הגרגרת, דהוי ככאיסר? וי"ל דטעמא דחסרון משום דסופה ליפסק ברוב".

נמצינו למדים, שלדעת תפא"י (הנ"ל) חסרון דגרגרת טרפה בפ"ע היא, ולתוס' משום פסוקה היא (וכ"נ מדברי רמב"ן מ:).

ה. נעקרה צלע

מן השדרה נעקרה צלע מעיקרה או חוליות (להלן נב:). כתבתי שהפל בכלל שבורה; וזאת ע"פ רש"י (מג. ד"ה נפולה), וכן הבין בדבריו בש"ך (יו"ד כט ס"ק ט), וכ"כ בכסף משנה (הל' שחיטה י, ט; ע"י חת"ס מג.).

אך בתחילה כתבתיו בין ה'חסורות'; וכן הוא בתוס' (מג. ד"ה הנך: "...א"כ ריאה שחסרה וחסרון דשדרה נחשוב נמי כחד..."), וכ"כ במאירי (מג.), וכן משמע בגמ' (מב:): שזו אחת מ'בסג"ר' והאות ס' מציינת ל'חסרון בשדרה', אלמא עיקרה משום חסרון.

וביקשתי להסביר שרש"י מסכים לתוס', ואפשר לפרש את דבריו באופן אחר ולקרוא כך: "ושפ"מ דוכתיה בכלל נטולה, וכן נדלדלו סימנים ועקירת צלע. וחביסת גולגולת בכלל שבורה". אלא שבש"ך הנ"ל מוכח שפסק דברי רש"י להפך, כך שאף נדלדלו סימנים בכלל שבורה (בניגוד לכס"מ, שם, שכתב זאת תחת נפולה). ועדיין ביקשתי להעמיד דבריי (שעקירת צלע או חוליות היא בכלל חסרה) ולומר די"ל שמה שכתב רש"י כאן שהיא בכלל שבורה היינו לפי מה שפירש כאן (מב: ד"ה נעקרה) שהצלע נעקרה עם חצי מן החוליה, ונדאי בכלל שבורה היא; אך לדעת שמואל עצמו, וכדפרשו רש"י להלן (נב. ד"ה מעיקרה) שעקירת צלע היא אף בלא אסיתא³ - י"ל דבכלל חסורה היא. מ"מ, מוטב לתפוס את המפורש, וכתבתי (ברשימה שלמעלה) ע"פ דברי רש"י כאן וכפי שהבינו הש"ך.

³ דפרש"י שם (נב. ד"ה מעיקרה) שלשמואל טרפה בעקירת צלע אחת אפילו ללא חלק מן החוליה. ולפי"ז חולק שמואל על בן זכאי ועל ר' יוחנן המובאים בסוגיה שם, ומחמיר מאוד יחסית להם. ובתוס' (שם ד"ה נעקרה) כתבו שרבינו תם פירש שנעקרה עם החוליה (דמשמע לעיל בסוגיא דצלע-בלא-חוליה ליכא מאן דטריף עד דאיכא רוב צלעות). ורש"י בתחילת הפרק (מב: ד"ה נעקרה צלע), על מימרא זו של שמואל, פירש שנעקרה עם חצי חולייתה "כדמפרש לקמן". וזה סותר דבריו כאן, מה גם שצייני את אותה סוגיה מקור לדבריו! ושמא רצה רש"י להסביר דברי שמואל אליבא דהלכתא, דקתני להו התם בין 'שב שמעתא' דרובן להלכתא. וכ"כ מהר"ם (מב:), זו לשוננו: "וצ"ל דאע"ג דס"ל לרש"י דלשמואל לא בעינן חצי חוליה - אנן כרב קי"ל, דס"ל התם דבעינן חצי חוליה, ולכך פרש"י קושיית המקשה דפריך דליחשוב צלע שנעקרה לפי הלכתא דקי"ל הכי". ואולי אפשר עוד לומר דס"ל לרש"י דפליגי אמוראי בדעת שמואל (רב מתנה לעיל, ורב יהודה נב: דאמר אהיא דאהלות "זוכן לטרפה").

ו. חסרון בגולגולת

מפורש במשנה (אהלות ב, ג) לענין טומאת אוהל באדם, אך לענין טרפה אינו מפורש בפרקנו, אלא בעירובין (ז); ורש"י הזכירו אצלנו מספר פעמים (עי' מה. ד"ה ובגולגולת; נד: ד"ה כסלע; נז: ד"ה מצטרפין למלא מקדח).

כאן נעיר על מה שפללנוהו בין השבורות, בדומה לעקירת-צלע דלעיל, וכפי שפללו רמב"ם בין השבורות (הל' שחיטה י, ה; וע"ש ח, א שמנה שני אברים בחסרות. ואולי לטעמו, כאמור לעיל, ש'חסרה' היא שנבראת כך. ובכס"מ שם י, ט מנה זאת בין החסרות).

לדעת **תוס'** (מב: ד"ה ואמר, ע"ש), לכאורה יש למנות חסרון זה עם נקוב קרום-המוח, שכן כתבו שטרפה כיוון שסוף הקרום להינקב. ולרש"י, נראה שפ"י שהכליל (מג. ד"ה נפולה) את חסרון החוליות בשדרה בין השבורות (ראה לעיל), וכן הציב שם את גולגולת שנחבסה (שם), קרוב הדבר - אף שאינו ודאי - שלדעתו הוא הדין לגולגולת שהסרה.

ז. גְדֻלְדְלוֹ הַסִּימָנִים

בתחילה קראתי ברש"י (שם) שהוא בכלל נטולה, וכמו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה. אך ראיתי **בש"ך** (הנ"ל) שכתב בדעת רש"י שהוא בכלל שבורה. והדבר תלוי באופן פיסוק דברי רש"י, וכמש"כ לעיל (אות ו) לגבי נעקרה צלע.

ח. לקות הכליה

טרפה זו נתחדשה בדברי **רכיש בר פפא** בשם רב. הגמ' (מג.) אומרת **שעולא**, שהצביע על 8 סוגי טרפה - ואין 'לקויה' אחד מהם - מבקש להוציא מדברי רכיש. מאידך, בגמ' להלן (נה: ע"ש) נפסקה הלכה להדיא כרכיש. לאור זאת, הקשו רבים, כיצד הביאו הפוסקים (ביניהם **רמב"ם** הל' שחיטה ה, ב, ובשו"ע יו"ד סי' כט) את מניין שמונת הסוגים?

בבית יוסף (שם), וכן בכסף משנה י, ט) תירץ שאמנם עולא הוציא בדבריו מדברי רכיש, אך אנו - כיוון שיכולים להכניס את לקות הכליה (ואת הכליה שקטנה, להלן נה:)) בכלל חסרה או נטולה - נכלול אותה בהם. ובכס"מ (שם, לעיל מיניה) מנה אותה בין הנטולות. והקשו על תירוץ זה (דרכי משה א; ב"ח ב), שא"כ כיצד אמרה הגמ' בפשטות שדברי עולא הם להוציא מרכיש?, אולי גם הוא קלל לקותא בחסרה או בנטולה! ובלשון **מחצית השקל** (על שו"ע, יו"ד כט) יש כדי להגיב לקושיה זו: "עולא על כרחך לית ליה כרכיש, דאי לא תימא הכי - לא הוי ליה ליתן מקום לטעות בדבריו, כיון דאפשר לטעות דאין לקותא דרכיש בכלל השמונה דקחשיב, והוי ליה לחשוב לקותא בהדיא בפני עצמה".

ובדרכי **משה** (שם) כתב באופן אחר, דלדידן 'דרוסה' שבין השמונה ש"נאמרו לו משה בסיני" אינה ה'דרוסה' הידועה, שהרי היא הטרפה המפורשת במקרא (כדברי רמב"ם בהל' מאכלות אסורות ד, ו; הל' שחיטה ה, ג); אלא לקות הכליה; ונקראת 'דרוסה' שיכולה לבוא ע"י דריסה, או: שדומה לדריסה, שנתמסמס בשר הכליה כאילו נדרס. אך סיים: "ואף ישוב זה דחוק, וצ"ע".

וב**לחם משנה** (הל' שחיטה ה, ב) תירץ שהאמור בגמ' "לאפוקי לקותא דרכיש" אינו דברי סתמא-דגמרא, אלא דברי עולא עצמו הם. אך רכיש - יסבור ש"לקותא-בכוליא הוא בכלל נטולה, שפיון שנמסה בשרה כבשר המת הנה ליה כמאן דליתיה".

וב**ב"ח** (שם, ב) כתב שאכן אין לקות-הכליה בכלל השמונה, וכיוון שהפוסקים כתבוה במפורש לא חששו שנטעה להכשיר אותה בשל הפלל של עולא והסימן. בדומה לזה כתב **בכרתי** (לשו"ע, ס"ק א): "באמת הם יותר משמונה, וראוי להיות תשעה, וסימנם דן חנק לנפש, והיא 'לקתה בכוליא' דטריפה כמבואר לקמן סימן מ"ד (סעיף ב'). והש"ע לישנא דגמרא (מ"ג ע"א) נקט".

וכתב הוא **בפ"תי** (כט ס"ק א), שיש עוד לתרץ, ובמיוחד ע"פ שיטת **האגור** (עי' סי' אלף קלז בשם מהרי"ל) שטעם טרפת הלקות-בכליה היא משום שילקו בני-המעיים וינקבו, שהם "התלויים במקום חריץ", והוא ע"פ הגמ' להלן (נה:)) "אמרי במערבא: והוא דמטאי לקותא למקום חריץ" (ע"ש). והסביר, שרכיש עצמו חולק על 'אמרי במערבא', ולדעתו לקות-הכליה היא עצמאית ואינה בגלל בני המעיים, ואף שלא הגיעה למקום החריץ. אך לעולא ולדידן טעם הטרפה משום בני-המעיים וכדאמרי במערבא, ולכן נכללת בנקובתם.

עוד כתב שם **בפ"תי** (ס"ק ב) לתרץ באופן אחר: לקות-הכליה אינה טרפה שנאמרה למשה בסיני, אלא חז"ל דנו אותה כפי עוצם שכלם וכחם החזקה בתורה (כיו"ב עיין **בנקודות הכסף** לבעל ש"ך).

ט. נהפכו מעיה

יצאו מעיה וחזרו כסדרם - מופיע במשנה של 'הפְּשֵׁרוֹת בְּעוֹף' (נו:). ומבואר שם (בגמ') שאם לא חזרו כסדרם - טרפה. וכתב בתוס' יו"ט (במשנה שם): "כתב הר"ב לא שנו וכו' אבל הפך בהן טרפה. בכלל נקובי דמתני' היא, דטעמא משום דסופו לינקב ולירקב"; תוספות (נו: ד"ה אבל הפך). והפוסקים כתבו דין זה דהיפוך בני מעים בבהמה ג"כ. וז"ל ב"י סי' מ"ז: "ובהמה ועוף שוין בדין זה, אלא ששָׁנְאָו התנא בעוף לפי שמצוי יותר לצאת בני מעיו"; עכ"ל תו"ט. וכ"כ בתפארת ישראל (אות סה).

י. טרפות או נבלות

יש להזכיר - ע"פ הסוגיה לעיל (לב:). - כי בין הטרפות המנויות במשנתנו ישנן שתיים שהן נבלות, והן "פגעי הוושט והקנה" (כלשון רמב"ם בפיהמ"ש); שבתחילה חלק ר' עקיבא על ר' ישבב ואמר שהן טרפות, ולבסוף הודה לו שהן נבלות (תוס' יו"ט).

ומלשון פירוש הון עשיר על המשנה: "אף-על-גב דמשנה זו קודם חזרה נשנית ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה, מ"מ סידרא⁵ רבינו הקדוש בענין שנבין האמת, והוא כי באלו השנים הבהמה הני נבלה ולא טרפה מאחר שהודה ר"ע לרבי ישבב, והיינו דשינה בהם בשנותו 'נקיבת' וכו', ולא קתני 'ניקב' ו'נפסק' כמו באחריני". ועיין גם רשב"א.

דברי רב בסוגיית שורת הצלעות (נב). נמצא שיש נבלה נוספת - נעקרו שתי צלעות מקבילות עם מקצת החוליה שלהן⁶.

יש לדון גם לגבי 'סימנים שנעקרו רובם' (להלן נד.), ורש"י כתב שם (ד"ה ויקיף) שזו טרפה⁷.

יא. מנין 18 הטרפות

במניין נציג כאן שתי אפשרויות: האחת, כפי שהן במשנה (וזו ההבנה בתחילת הסוגיה, ע"י רש"י מב: ד"ה בשלמא לתנא דידן); והשנית, כמסקנת הסוגיה.

א] אלו שבמשנה. 10 נקובות - וְשֵׁט, קרום המוח, לב, ריאה, קיבה, מרה (ר"ב ר"י); דקין, כרס פנימית, המסס, בית הכוסות; 2 פסוקות - קנה, חוט השדרה; נטולת הכבד; חסורת הריאה; קרועת רוב הכרס החיצונה; נפולה; דרוסה; שבורת רוב הצלעות.

ב] מסקנת הסוגיה - נקובה (ושט, קרום המוח, לב, ריאה, קבה, מרה, דקין, כרס פנימית, המסס, בית הכוסות, טחול {דרב עוירא}); פסוקה (קנה, חוט השדרה); נטולת הכבד; חסורת הריאה; קרועת רוב הכרס החיצונה; נפולה; דרוסה; שבורת רוב הצלעות (עד כאן 8); בסג"ר 4 - בהמה שנחתכו רגליה; חסרון חוליה בשדרה; גלודה; חרותה; שב שמעתתא 6 (מלבד טחול דרב עוירא דנקובה היא) - בוקא-דאטמא דשף מדוכתיה; לקות בכליה; סימנים שנידלדלו ברובם; נעקרה צלע מעיקרה; גולגולת שנחבסה ברובה; בשר-החופה-רוב-הכרס ברובו.

יב. מניין טרפות מורחב - רמב"ם

רמב"ם מנה 70 טרפות (הל' שחיטה י, ט), וזה בעצם פירוט של ה-18. וזו לשונו: "נמצאו כל הטרפות המנויות, כשיפרטו, ואפשר שימצאו בבהמה וחיה - שבעים; ואלו הן על הסדר שנתבארו בחבור זה: (א) דרוסה. (ב) ניקב תרפץ הוֹשֵׁט. (ג) ניקב קרום של מוח; (ד) נתמסמס המוח עצמו. (ה) ניקב הלב עצמו לבית חללו; (ו) ניקב קנה-הלב. (ז) ניקבה המרה. (ח) ניקבו קני הכבד. (ט) ניקבה הקיבה. (י) ניקב הכרס. (יא) ניקב המסס [י"ג: המסס]⁸. (יב) ניקב בית הכוסות. (יג) ניקבו מעיה; (יד) יצאו המעים לחוץ ונהפכו. (טו) ניקב הטחול בעביו. (טז) חסרה המרה; (יז) נמצאו שתי מרות (ע"י

⁴ צ"ל: יו"ד מו, ב.

⁵ נראה דצ"ל: סדרה.

⁶ בכלל "גיסטרא" (לעיל כא. ע"ש) - וז"ל פסקי רי"ד (מהדו"ב) שם: "שזאת היא נבלה ומטמא מחיים, שנעקרו שתי צלעות זו כנגד זו עם שתי האסיתות שמיכן ומיכן, ואותה חוליא שנשארת שלימה בין שתי האסיתות אינה כלום, ומטמא במשא מחיים. אבל בצלע וחצי חוליא, דהיינו האסיתא האחת - היא טרפה". ונזכר הדבר הרבה בסוגיה שם בדברי רש"י (ד"ה גיסטרא, ואמר להו, ואמר עולא, ולרבי יוחנן, כיון דקאמר להו, ובשטמ"ק ה) ותוס' (ד"ה והא, אי הכי).

⁷ ועי' דבריו לעיל (ט. ד"ה שהייה וד"ה כולהו); וע"ע לעיל (כ). ושם בדברי ריטב"א ובמניני שלמה ובראש יוסף ובלב אריה. ובוה הדברים נוגעים גם בגדר ה"עיקור", ואכמ"ל ובמק"ל הארכנו בס"ד. נביא כאן רק מש"כ בחידושי ר"ן (מד:). "וא"ת, דהכא משמע דעקור-סימנין טרפה, וא"ל בפ"ק מני לה גבי הלכות שחיטה! וכ"ת כל פסול שבסימנין מהלכות שחיטה הוי - אי הכי ליחשב נמי נקובת הוֹשֵׁט ופסוקת הגררת! תירץ הרמב"ן ז"ל, דסימנין שנעקרו שלא בשעת שחיטה - טרפה, והיינו סוגיין; אבל נעקרו בשעת שחיטה - היא לה נבלה". וע"ע בית יוסף (יו"ד כד, טו-טז) בשם רשב"א בתורת הבית (האר"ך ב, א) ובתשובה (ח"ג סי' שסג); וע"ע בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' יז).

⁸ לפי שני הנוסחים בדברי רמב"ם, על כרחנו ה"ה"א היא ה"א הידיעה, שכ"כ לקמן (בהמשך הרשימה אות כג) "שני מססים", ואילו לגרסה המקובלת (לא של רמב"ם) היה צ"ל שני המססים. ולגבי הניקוד, במשנה כת"י קאופמן (משנה ב, במשנה א אין ניקוד) מנוקד: המסס. משניות נוסח תימן: המסס; ובהערות שוליים: י"ג המסס. רמב"ם הוצאת מפעל משנה תורה (הל' שחיטה י, ט): המסס. ועי' תפארת ישראל פסחים (ח, ח בעץ אות ג) וכאן (יכן אות יח).

הג' מיימוניות ו, כ). (יח) חסרה הקיבה; (יט) נמצאו שתי קיבות. (כ) חסר הכרס; (כא) נמצאו שני קרסים. (כב) חסר המסס; (כג) נמצאו שני מססים. (כד) חסר בית הכוסות; (כה) נמצאו שני בתי-הכוסות. (כו) חסר אחד מן המעים; (כז) נמצאו שני מעים. (כח) ניקבה הריאה; (כט) ניקב הקנה למטה במקום שאינו ראוי לשחיטה; (ל) ניקב סימפון מסימפוני ריאה אפילו לחבירו; (לא) נאטם מקום מן הריאה; (לב) נימוק סמפון מסימפוני הריאה; (לג) נמצאה ליחה-סרוחה בריאה; (לד) נמצאו בה מים סרוחים; (לה) נמצאו בה מים עכורין אף על פי שלא הסריחו; (לו) נתמססה הריאה; (לז) נשתנו מריאה. (לח) נהפך הנשט במראיו. (לט) חסרה הריאה ממנין האונות; (מ) נתחלפו האונות; (מא) הותירו האונות מגבה; (מב) נסרכה אונה לאונה שלא כסדרן; (מג) נמצאה הריאה בלא חיתוך אזנים; (מד) חסר מקצת הריאה; (מה) יבש מקצת גופה; (מו) נמצאה הריאה נפוחה ועומדת; (מז) צמקה הריאה מפחד אדם. (מח) חסר הרגל בין מתחלת ברייתו בין שנחתך; (מט) או שהיתה יתירה רגל; (נ) ניטלה צומת הגידים. (נא) ניטלה הפכד. (נב) ניטל לחי העליון. (נג) כוליא שהקטינה ביותר; (נד) כוליא שלקתה; (נה) כוליא שנמצאת בה ליחה; (נו) כוליא שנמצאו בה מים עכורין אף על פי שאינן סרוחין; (נז) כוליא שנמצאו בה מים סרוחין. (נח) נפסק חוט השדרה; (נט) נמרך מוח חוטה-השדרה ונתמססה. (ס) נקרע רוב הבשר החופה את הכרס. (סא) נגלד העור שעליה. (סב) נתרסקו איבריה מפילה. (סג) נדלדלו הסימנין. (סד) נשתברו רוב צלעותיה; (סה) נעקרו רוב צלעותיה; (סו) נעקרה צלע אחת בחולייתה; (סז) נעקרה חוליה אחת. (סח) נשמט הירך מעיקרו. (סט) חסרה הגולגולת כסלע; (ע) נחבס רוב הגולגולת ונתרוצץ". ע"כ.

ועיין בכסף משנה שם, שסידרן לפי סוגים; גם העיר שם שאין כולן מוסכמות בין הפוסקים. ועוד ציין שם ל-5 טרפות נוספות בעוף; ע"ש.

בספר **שושן סודות** (קורץ, ה'תקמ"ד, מז: בדפי הספר) כתב: "סוד ע' טריפות אשר כללם ח' וסימנם ד"ן חנ"ק נפ"ש. דע כי הסימן ההוא נאה לענין ויפה לבנין, כי הטריות ההם חונקים הנפש ההן בדיון...". ע"ש.

לדיונים נוספים ביחס למניין הטרפות או לפרטיו, עיין נושאי כלי רמב"ם (הל' שחיטה י, ט) ושו"ע (יו"ד סי' כט), ועיין מאירי (מג.).